

Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences

Journal home page:
<http://ijournal.uz/index.php/jartes>

THE SPREAD OF ISLAM AND MUSLIM LAW DURING THE ARAB INVASION

Xidirov Davlatbek Anzor ugli¹

Tashkent City Administration of the Customs Committee

KEYWORDS

Arab conquest, Islamic religion, Muslim countries, history of religion, Islamic legal traditions

---

ABSTRACT

The spread of Islam and Muslim law during the Arab conquest is an important chapter in world history and represents a period of change that changed the political, cultural and legal landscapes of various regions. The Arab conquests spanning the 7th and 9th centuries led to the unification of the Arabian Peninsula under the banner of Islam and the rapid spread of Islamic rule over a vast area that included parts of the Middle East, North Africa, and Europe. This expansion of Islamic influence contributed to the spread of Islamic legal principles and the implementation of Muslim law, ultimately leaving a deep mark on the development of Islamic civilization and its legal traditions. This article examines the spread of Islam and Muslim law during the Arab conquest.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.10293634**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

---

¹ Employee of the Tashkent City Administration of the Customs Committee, Uzbekistan

ARABLAR ISTILOSINI DAVRIDA ISLOM VA MUSULMON XUQUQINING YOYILISHI

KALIT SO‘ZLAR/
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

Arablar istilosi, islom dini,
musulmon davlatlar, din
tarixi, islom huquqiy
anʼanalari

ANNOTATSIYA/ АННОТАЦИЯ

Arablar istilosi davrida islom va musulmon huquqining tarqalishi jahon tarixida muhim bob boʻlib, turli mintaqalarning siyosiy, madaniy va huquqiy manzaralarini oʻzgartirgan oʻzgarishlar davrini anglatadi. 7—9-asrlarni qamrab olgan arab istilolari Arabiston yarim orolining islom bayrogʻi ostida birlashishiga va Yaqin Sharq, Shimoliy Afrika va Yevropaning bir qismini oʻz ichiga olgan ulkan hududda islom hukmronligining tez tarqalishiga olib keldi. Islom taʼsirining bu tarzda kengayishi islom huquqiy tamoyillarining tarqalishiga va musulmon huquqining amalga oshirilishiga koʻmaklashdi, pirovardida islom sivilizatsiyasi va uning huquqiy anʼanalari rivojida chuqur iz qoldirdi. Ushbu maqolada Arablar istilosi davrida islom va musulmon xuquqining yoyilishi koʻrib chiqiladi.

Arablar istilosi davrida islom va musulmon huquqining tarqalishi nafaqat Arabiston yarim orolining siyosiy manzarasini oʻzgartiribgina qolmay, balki islom sivilizatsiyasi va uning huquqiy anʼanalari rivojiga ham keng koʻlamli taʼsir koʻrsatgan tarixda hal qiluvchi davr boʻldi. 7—9-asrlarni qamrab olgan arablar istilosi islom hukmronligining keng hudud boʻylab tez surʼatlarda kengayib, turli madaniyatlarning oʻzlashtirilishiga va islom huquqiy tamoyillarining keng tarqalishiga olib keldi. 7-asrda islomning paydo boʻlishi Arabiston yarim oroli tarixida muhim burilish nuqtasi boʻldi. Muhammad (S.A.V.) paygʻambarning paydo boʻlishi va keyinchalik islomning tarqalishi mintaqada chuqur ijtimoiy-siyosiy va diniy oʻzgarishlarni keltirib chiqardi. Arab qabilalarining islom bayrogʻi ostida birlashishi bilan musulmonlar islom dinini yoyish va hukmronliklarini Arabiston yarim orolidan tashqariga ham kengaytirish uchun bir qator harbiy yurishlarga kirishdilar. Bosqinlar Yaqin Sharq, Shimoliy Afrika va Yevropaning bir qismi, jumladan, Ispaniya boʻylab hududlarni qoʻshib olishga olib keldi. Islom taʼsirining bu darajada kengayishi fath qilingan oʻlkalarda islom huquqiy tamoyillarining tarqalishiga va musulmon huquqining tatbiq etilishiga yordam berdi. Islomning tarqalishi va musulmonlar hukmronligining oʻrnatilishi fath qilingan hududlarning mahalliy huquqiy tizimlariga sezilarli taʼsir koʻrsatadigan yangi huquqiy va maʼmuriy bazani joriy qildi. Arablar istilosi davrida islom va musulmon huquqining tez tarqalishini taʼminlagan asosiy omillardan biri bosib olingan hududlarning islom xalifaligiga qoʻshilishi boʻlib, yaxlit siyosiy va maʼmuriy tuzilmani taʼminladi. Xalifalik diniy va dunyoviy masalalarni boshqaruvchi markaziy hokimiyat vazifasini bajargan va yangi egallab olingan hududlarning huquqiy manzarasini shakllantirishda hal qiluvchi rol oʻynagan. Islom fiqhi asosida odil sudlovni amalga oshirish bu hududlarda boshqaruvning ajralmas qismiga aylanib, islom huquqiy tamoyillarini oʻzlashtirishga zamin yaratdi.

Arablar istilosi davrida musulmon huquqining tarqalishi yagona huquqiy tizimni joriy qilish bilan cheklanib qolmadi, balki u madaniyatning shakllanishi va huquqiy moslashuv jarayonini ifodaladi. Islom imperiyasi kengayib borar ekan, u bosib olingan hududlarda turli huquqiy an'analar va urf-odatlar uchun kuch keldi. Bunga javoban islom huquqshunoslari "fiqh" yoki islom huquqshunosligi tushunchasini ishlab chiqdilar, bu esa islom huquqiy tamoyillarini mahalliy urf-odatlar va huquqiy an'analarga moslashtirishga imkon berdi, bu esa huquqiy amaliyotlarning bosqichma-bosqich sinteziga olib keldi. Islom va musulmon huquqining tarqalishi, shuningdek, butun Islom imperiyasi bo'ylab huquqiy normalarning kodifikatsiyasi va standartlashtirilishiga yordam berdi. Huquqiy risolalarning jamlanishi va islom sudlarining tashkil etilishi islom huquqini izchillik bilan qo'llashni tizimli yo'lga qo'yishga yordam berdi. Bu jarayon oila huquqi, savdo huquqi, jinoyat huquqi va boshqa sohalarni o'z ichiga olgan keng qamrovli huquqiy bazaning rivojlanishiga xizmat qildi va o'ziga xos islom huquqiy an'analarning shakllanishiga zamin yaratdi.

Bundan tashqari, arablar istilosi davrida islom va musulmon huquqining tarqalishi musulmon dunyosi va bosib olingan hududlar o'rtasida ajoyib intellektual va madaniy almashinuvni kuchaytirdi. Klassik yunon, rim va fors matnlarining arab tiliga tarjima qilinishi falsafa, tibbiyot, fan kabi sohalardagi bilim va ilmlarning yuksalishi bilan birgalikda islom huquqiy tafakkurining boyishiga xizmat qildi. Bu madaniy o'zaro ta'sir islom huquqshunosligi evolyutsiyasiga katta ta'sir ko'rsatdi, chunki u turli xil huquqiy an'analar va intellektual merosni islom huquqi tuzilishiga kiritdi. Arablar istilosi davrida islom va musulmon huquqining tarqalishi ham bosib olingan hududlarda huquqiy institutlar va huquqiy avtonomiyalarning rivojlanishiga doimiy ta'sir ko'rsatdi. Mahalliy huquqiy amaliyotlarning kiritilishi, islom huquqini qo'llash bilan bir qatorda, islom imperiyasida ko'plab huquq tizimlarining birgalikda yashashiga yordam berdi. Huquqiy boshqaruvga bunday plyuralistik yondashuv nafaqat huquqiy an'analarning xilma-xilligini saqlab qoldi, balki islom huquqida o'ziga xos huquqiy maktablar va mintaqaviy o'zgarishlarning paydo bo'lishiga zamin yaratdi.

Arab istilosi davrida islom va musulmon huquqining tarqalishining markazida harbiy bosqinlar va diplomatik ittifoqlar orqali Islom imperiyasining ajoyib kengayishi yotadi. Muhammad (S.A.V.) payg'ambarning paydo bo'lishi va keyinchalik Madina va Makkada islom jamoasining birlashishi arab qabilalarining islom bayrog'i ostida birlashishiga asos bo'ldi. Arab qabilalari o'rtasida yangi tashkil etilgan bu birlik musulmonlarni Islom xabarini tarqatish va ularning hukmronligini Arabiston yarim orolidan tashqarida kengaytirish uchun bir qator harbiy yurishlarni boshlashga undagan kuch bazasini yaratdi. Bosqinlar turli xil hududlarni, jumladan, Fors, Vizantiya imperiyasi, Shimoliy Afrika va Pireney yarim orolining yuksak madaniyatli yerlarini islom hukmronligi ostiga olib keldi. Bu hududlarning ham diniy, ham dunyoviy masalalarni boshqaruvchi markaziy hokimiyat vazifasini o'tagan Islom xalifaligiga singdirilishi bosib olingan hududlarning huquqiy manzarasini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynadi. Islom fiqhi asosida odil sudlovni amalga oshirish bu hududlarda boshqaruvning ajralmas qismiga aylanib, islom huquqiy tamoyillarini

o'zlashtirishga zamin yaratdi.

Arablar istilosi davrida musulmon huquqining tarqalishi yagona huquqiy tizimni bir tomonlama majburlash emas, balki murakkab madaniyat va huquqiy moslashuv jarayoni edi. Islom imperiyasi yangi o'zlashtirilgan hududlarda turli huquqiy an'analar va urf-odatlar uchun duch keldi, bu esa mahalliy urf-odatlar va huquqiy me'yorlarga moslashish uchun moslashuvchan yondashuvni ishlab chiqishni taqozo etdi. Islom huquqshunoslari bu muammoni "fiqh" yoki islom huquqshunosligi tushunchasini shakllantirish orqali hal qildilar, bu esa islom huquqiy tamoyillarini mahalliy huquqiy an'analar bilan yonma-yon yashashga moslashtirish imkonini berdi va shu orqali huquqiy amaliyotlarni bosqichma-bosqich sintez qilishga imkon berdi. Islom huquqiy tamoyillarining sintezi va moslashuviga islom olami va fath qilingan hududlar o'rtasida rivojlangan intellektual va madaniy almashinuv yanada ko'maklashdi. Klassik yunon, rim va fors matnlarining arab tiliga tarjima qilinishi turli sohalardagi ilm-fan va ilm-fanning gullab-yashnashi bilan birgalikda islom huquqiy tafakkurining boyishiga xizmat qildi. Bu madaniy o'zaro ta'sir islom huquqshunosligi evolyutsiyasiga katta ta'sir ko'rsatdi, chunki u turli huquqiy an'analar va intellektual merosni islom huquqi to'qimalariga singdirdi va shu tariqa musulmon huquqi doirasini boyitdi va kengaytirdi. Bundan tashqari, islom huquqiy institutlarining rivojlanishi va huquqiy normalarning kodifikatsiyasi Islom imperiyasi bo'ylab islom huquqini qo'llashni standartlashtirishda hal qiluvchi rol o'ynadi. Huquqiy risolalarning jamlanishi va islom sudlarining tashkil etilishi islom huquqi amaliyotini izchil tizimlashtirishga yordam berdi. Bu jarayon oila huquqi, savdo huquqi, jinoyat huquqi va boshqa sohalarni o'z ichiga olgan keng qamrovli huquqiy bazaning rivojlanishiga xizmat qildi va o'ziga xos islom huquqiy an'alarining shakllanishiga zamin yaratdi.

Arablar istilosi davrida islom va musulmon huquqining tarqalishining eng diqqatga sazovor jihatlaridan biri Islom imperiyasi tarkibida bir nechta huquq tizimlarining birga yashashi edi. Mahalliy huquqiy amaliyotlarning kiritilishi, islom huquqini qo'llash bilan bir qatorda, huquqiy an'analarning xilma-xilligini saqlashga va o'ziga xos huquqiy maktablar va mintaqaviy tafovutlar paydo bo'lishiga yordam berdi. Huquqiy boshqaruvga bunday plyuralistik yondashuv nafaqat islomning mahalliy sharoitlarga moslashishini aks ettirdi, balki islom olamida huquqiy avtonomiyaning rivojlanishi va ko'p madaniyatli huquqiy merosning evolyutsiyasi uchun zamin yaratdi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, arablar istilosi davrida islom va musulmon huquqining tarqalishi bosib olingan hududlarning huquqiy manzarasini o'zgartiruvchi kuch bo'lib, islom sivilizatsiyasi rivojida doimiy iz qoldirdi. Turli huquqiy an'analarni o'zlashtirish, huquqiy normalarni standartlashtirish, madaniyatlar o'rtasidagi intellektual almashinuv islom huquqshunosligining rivojlanishiga xizmat qildi. Ushbu tarixiy hodisa nafaqat islom huquqiy an'alarining dinamikligini aks ettiradi, balki uni ta'kidlaydi arab istilosining islom huquqiy tamoyillarining tarqalishiga va islom dunyosida ko'p madaniyatli huquqiy merosning shakllanishiga doimiy ta'siri. Arablar istilosi davrida islom va musulmon huquqining tarqalishi bosib olingan hududlarning huquqiy manzarasini o'zgartiruvchi kuch

bo'lib, islom sivilizatsiyasi rivojida doimiy iz qoldirdi. Turli huquqiy an'analarni o'zlashtirish, huquqiy normalarni standartlashtirish, madaniyatlar o'rtasidagi intellektual almashinuv islom huquqshunosligining rivojlanishiga xizmat qildi. Ushbu tarixiy hodisa nafaqat islom huquqiy an'alarining dinamikligini aks ettiradi, balki arab istilosining islom huquqiy tamoyillarining tarqalishiga va ko'p madaniyatli jamiyatning shakllanishiga doimiy ta'sirini ham ta'kidlaydi. islom olamidagi huquqiy meros.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rajabov, A. S., & Xalilov, B. T. (2023). ARABLAR ISTILOSINI VA MOVAROUNNAHRNING IJTIMOY-SIYOSIY TUZUMI. Science and innovation in the education system, 2(5), 146-155.
2. Rajabov, O. I. (2022). HISTORY OF FORTRESS OF MAKHMUD TOROBI. International Journal of Intellectual Cultural Heritage, 2(6), 50-54.
3. Ilxom o'g'li, J. A. (2023). MUSTAQILLIK YILLARIDA JIZZAXNING IJTIMOY-IQTISODIY MA'DANIYATINI PEDAGOGIK USULLARDA O'RGANISH. Scientific Impulse, 1(9), 333-336.
4. Qahhor R. I. (2023). ARABLAR FATHIDAN SO'NG MOVAROUNNAHRDA ZARB ETILGAN MUSULMON TANGALARI BORASIDA. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 2(15), 110-113.
5. Ozoda, T. (2023). ROMITANNING PAYDO BO'LISH TARIXI VA O'RTA ASRLARDAGI FAOLIYATI. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(11), 750-752.